

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال دهم، شماره سوم (پیاپی ۳۷)، پاییز ۱۴۰۰

شاپای چاپی ۲۳۲۲-۲۱۳۱ شاپای الکترونیکی ۴۷۶X-۲۵۸۸

<http://serd.khu.ac.ir>

صفحات ۱۷۴-۱۵۳

نقش حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی

مورد: شهرستان گمیشان

حسنعلی فرجی سبکبار؛ دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
علیرضا دربان آستانه؛ استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
کوروش اخوان حیدری*؛ دکتری جغرافیا و برنامه‌روستایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
مسعود مدانلو جویباری؛ پژوهشگر پسادکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تهران و صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور، تهران، ایران.
هلیا خاتمی؛ کارشناسی ارشد مهندسی محیط زیست، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۱/۳۰

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۴/۲۱

چکیده

مفهوم حکمروایی مبتنی بر همیاری حکومت و جامعه مدنی است در جوامع روستایی توسعه‌یابدار نیازمند نظام مدیریت و حکمروایی کارآمد مبتنی بر ظرفیت‌ها و منابع محلی است. در این پژوهش به تبیین جایگاه حکمروایی و ارتباط بین حکمروایی موجود و تسهیل فرصت‌های کارآفرینی و ارائه الگوی حکمروایی خوب در توسعه ظرفیت‌های کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه پرداخته خواهد شد. پژوهش حاضر به لحاظ نوع، توصیفی-تحلیلی و از نظر هدف، کاربردی- توسعه‌ای و در گردآوری اطلاعات از شیوه کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. جامعه آماری ساکنان نواحی روستایی شهرستان گمیشان و با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۲۶۳ سرپرست خانوار و روش نمونه‌گیری تصادفی ساده می‌باشد. با نظرخواهی از صاحب نظران و متخصصین رشته‌های جغرافیا، گردشگری، کارآفرینی، مدیریت، اقتصاد و ... هشت شاخص مهم حکمروایی خوب و متغیرهای مربوط به تسهیل فرصت‌های کارآفرینی استخراج خواهد شد و بر این اساس مهمترین شاخص‌ها با معادلات ساختاری (SME) اعتبار آن مورد سنجش خواهد گردید. با توجه به حل مدل برنامه‌ریزی خطی در روش بهترین- بدترین، شاخص‌های مشارکت با وزن ۰/۴۰۱ رتبه اول، به عنوان مهم‌ترین شاخص و شاخص مسئولیت‌پذیری با وزن ۰/۰۲۴ رتبه هشت، کم‌اهمیت‌ترین شاخص حکمروایی خوب در بر تسهیل فرصت‌های کارآفرینی معرفی شدند. با تکنیک رتبه‌بندی WASPAS، روستاهای حوزه شرقی با امتیاز ۳/۳۶۵ در رتبه اول و روستاهای حوزه غربی با وزن ۳/۲۲۹ در رتبه دوم و روستاهای حوزه شمالی با وزن ۳/۱۱۷ در رتبه سوم از نظر تأثیر شاخص حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی باشند.

واژگان کلیدی: کارآفرینی روستایی، حکمروایی، فرصت‌های کارآفرینی، گمیشان.

* k_heidari@isc.co.ir

(۱) مقدمه

یکی از مباحث مهم و در عین حال جدید که از دهه ۱۹۸۰ به بعد در ادبیات توسعه مطرح شده، موضوع حکمروایی خوب است. حکمروایی مطلوب روستایی از ملزومات اساسی نیل به توسعه پایدار به شمار می‌رود (Allen et al, 2013: ۷۹). «حکمروایی» ایده جدیدی است که جایگزین مفهوم «حکومت» شده است. نهادهای بین‌المللی سیاست‌گذاری اقتصادی همچون بانک جهانی، برنامه عمران سازمان ملل و صندوق بین‌المللی پول آن را به‌عنوان «کلید معمای توسعه» مطرح کرده‌اند؛ چرا که حکمروایی مطلوب محلی می‌تواند به استفاده مؤثر و کارآمدتر منابع منجر شود و زمینه توسعه اقتصادی-اجتماعی و کالبدی نواحی را مهیا سازد (Reagan, 2012: ۳۲). بدین‌سان، این موضوع در کشورهای در حال توسعه برای استقرار و نهادینه‌سازی جامعه مدنی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است (Pacione, 2007: ۲۰۲). حکمروایی مطلوب فضاهای روستایی فرایندی است که در آن همه ارکان دخیل در مدیریت روستایی، با تمام ساز و کارهایی که با آن به‌سوی تعالی و پیشرفت روستا و مردم حرکت کرد، باهم متحد می‌شوند (افتخاری و عظیمی‌آملی، ۱۳۹۰: ۲). به بیان دیگر، حکمروایی مطلوب روستایی این تضمین را می‌دهد که اولویت‌های توسعه پایدار فضاهای جغرافیایی مبتنی بر اجماع و اتفاق نظر جامعه محلی سامان و تحقق یابد (UNDP, 2002). پایداری و مطلوبیت حکمروایی، منوط به جامع‌نگری و یکپارچه‌نگری در فرایند پایایی و استمرار کارکردی آن است. زمانی حکمروایی مطلوب تحقق می‌یابد که تمامی کنش‌گران و بازیگران عرصه محلی در همه فرایندهای سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، اجرا و نظارت حضور داشته باشند (Marsden & Smith, 2005: 465). یکی از وظایف مدیران و مجریان توسعه فضاهای جغرافیایی، تسهیل مشارکت و درگیری روستاییان در امور حکمروایی است (Young et al. 2011: 3).

کارآفرینی از محورهای اصلی رشد و توسعه در هر کشوری می‌باشد، به‌طوری‌که آن را موتور توسعه اقتصادی در هر کشوری می‌دانند. کارآفرینی روستایی در اصل هیچ تفاوتی با مفهوم عام کارآفرینی ندارد. فقط شرایط خاص مناطق روستایی از جمله بالاتر بودن ریسک، کمبود امکانات و ضعف حکمروایی خوب محلی در این نواحی باعث می‌شود که زمینه‌های کارآفرینی در این نواحی متفاوت با سایر نواحی و فعالیت‌ها باشد. اشتغال و کارآفرینی می‌تواند فرصت‌های جدیدی را برای روستاییان ایجاد کند. کارآفرینی روستایی در پی یافتن ترکیبی مناسب از منابع برای فعالیت‌های اقتصادی برای دستیابی به بیشترین سود ممکن است. به‌هرحال کارآفرین روستایی به دنبال نوآوری و خلاقیت در فعالیت‌های کشاورزی و غیرکشاورزی، کاربری اراضی و استفاده‌ی بهینه، متنوع و نوآورانه در راستای توسعه‌ی روستایی است. اما توسعه کسب‌وکارها و کارآفرینی روستایی بدون تحقق سبک کارآفرینانه حکمروایی روستایی امکان‌پذیر نخواهد بود (احمد پورداریانی، ۱۳۸۴: ۱۶). پژوهش حاضر به بررسی نقش حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی منطقه مورد مطالعه، شهرستان گمیشان می‌پردازد. بر این اساس، پرسش‌های پژوهشی تحقیق حاضر عبارت‌اند از:

- وضعیت حکمروایی خوب در نواحی روستایی مورد مطالعه چگونه است؟

-چه ارتباطی بین حکمروایی موجود و تسهیل فرصت‌های کارآفرینی در نواحی روستایی مورد مطالعه وجود دارد؟

-الگوی حکمروایی خوب در توسعه ظرفیت‌های کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه چگونه است؟

۲) مبانی نظری

حکمروایی^۱ در لغت به معنی اداره و تنظیم امور است و به رابطه میان ساکنان و حکومت اطلاق می‌شود (Astleithner & Hamedinger, 2013: 64) و معنی آن هدایت کردن و راهنمایی کردن و یا در کنار هم نگاه داشتن است (دربان آستانه و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۱) و به مثابه‌ی سلسله مراتبی شدن قدرت دولت و تقسیم آن در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی است. همچنین به مفهوم مشارکت توأمان مردم، نهادهای محلی و سازمان‌های دولتی و غیردولتی بیان می‌شود. به عبارت دیگر حکمروایی، اعمال قدرت سیاسی، اداری و اقتصادی در مدیریت از سطح کلان تا محلی است که در قالب یک فرآیند، افراد و گروه‌ها می‌توانند به منافع خود دست یابند (Woreda, 2017: 132). مفهوم حکمروایی خوب که در پایان جنگ سرد در محافل بین‌المللی به عنوان یک اصل مطرح شد (Manyi, 2007: 514). پیش از اواسط دهه ۱۹۹۰ دور نمای حکمروایی خوب روستایی نیز پدیدار شد (دربان آستانه و رضوانی، ۱۳۹۳: ۱۵۹).

حکمروایی خوب روستایی به اجرا درآوردن تصمیمات و سیاست‌های مردم روستایی، هم سو با منافعشان و سازگار با منافع ملی، منطقه‌ای و محلی است (افتخاری و عظیمی آملی، ۱۳۹۰: ۲). حکمروایی خوب روستایی نقش مهمی در شکل دادن به قوانین، تشویق و تسهیل کارآفرینی برای کارآفرینان ایفاء می‌کند. تلاش نهادهای دولتی و خصوصی در سطح اجتماعی می‌تواند محدودیت‌های کارآفرینی را به وسیله کم کردن هزینه‌های فرصت برای کسب و کارهای جدید کاهش دهد. واژه کارآفرینی از کلمه فرانسوی به معنای متعهد شدن نشأت گرفته و عبارت است از فرایند ایجاد ارزش از راه تشکیل مجموعه منحصربه‌فرد از منابع، به منظور بهره‌گیری از فرصت‌ها است. کارآفرینی فرایندی است که فرد کارآفرین با ایده‌های نو و خلاق و شناسایی فرصت‌های جدیدی و با بسیج منابع، به ایجاد کسب و کار و شرکت‌های نو، سازمان‌های جدید و نوآور و رشد یابنده مبادرت نموده و توأم با پذیرش مخاطره و خطرپذیری است و منجر به معرفی محصول و یا خدمت جدیدی به جامعه می‌گردد (احمد پورداریانی، ۱۳۸۴: ۹۲).

محیط روستایی معرف یک محیط کارآفرینی معین به لحاظ ارضی با شرایط فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی می‌باشد. موقعیت، منابع طبیعی و مناظر، سرمایه اجتماعی، نظارت روستایی، شبکه‌های اجتماعی و تجاری، و همچنین فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی، اثرات پیچیده و پویایی را بر فعالیت کارآفرینی در مناطق روستایی می‌گذارند. روستانشینی یک منبع پویا در بحث کارآفرینی است که هم فرصت‌ها و هم محدودیت‌ها را شکل می‌دهد. دوری و نزدیکی، حفاظت از مناظر منحصربه‌فرد و ویژگی‌های محیطی، سنت‌های مهم یا شیوه‌های سنتی و قدیمی تولید را تسهیل می‌بخشد که ممکن است منجر به فرصت‌های کارآفرینانه شوند (Stathopoulou, 2016: 413). فرصت که در لغتنامه دهخدا

^۱-Governance

^۲Entrepreneurship

مترادف با موقع و مجال است، به شرایط و موقعیت‌های اطلاق می‌گردد. فرصت عبارت از امکان‌پذیری تأسیس یک شرکت جدید و یا بهبود موقعیت یک شرکت موجود است که در هر دو حالت به پتانسیل جدیدی از کسب سود منجر گردد. توسعه کارآفرینی روستایی بدون تحقق حکمرانی خوب روستایی امکان‌پذیر نخواهد بود (Christensen et. Al, 2014: 63). هاروی (۱۹۸۹) معتقد است پژوهش‌ها تغییر از مدیریت‌گرایی به کارآفرین محوری، ریشه در سرمایه‌داری غربی دارد. حکمرانی خوب روستایی نیز به‌منزله تغییر در چگونگی تعامل بخش خصوصی و دولتی در درون پروژه‌ها و سیاست‌های توسعه‌ای روستاها و به‌ویژه در چارچوب رقابت درون روستایی می‌باشد. و این رقابت نتیجه سیاست‌گذاری برای رونق اقتصادی مناطق و فضاهای روستایی است (Xue & Wub, 2015: 10). ظهور مجدد کارآفرینی و انتقال از اقتصاد بازار محور به اقتصاد کارآفرین محور در کنار گسترش جهانی‌سازی سرعت بیشتری گرفته است و به تدوین سیاست‌های جدید توسعه کارآفرینی برای همه سطوح مدیریتی به‌ویژه مدیریت روستایی منجر شده است. ترسیم روستا کارآفرین سه عامل اصلی را دربر می‌گیرد؛ در وهله اول؛ توجه به نقش سیاست‌های دولت محلی در پرورش توسعه اقتصادی ترسیم‌شده است. دوم؛ بر ورود بازیگران خصوصی و راه‌های جدید سازمان‌دهی اداره عمومی تأکید شده است و درنهایت؛ جهانی‌شدن اقتصاد، معمولاً متمایل به افزایش روستا کارآفرین دارد (بابایی هزه جان و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۴).

جدول ۱. اصول و شاخص‌های حکمروایی خوب روستایی

شاخص	تعریف شاخص
مسئولیت‌پذیری	مسئول بودن نهادها، مسئولان و تصمیم‌گیران، به خواسته‌ها، انتظارات و نیازهای افراد و گروه‌های روستایی جهت ارائه خدمات. به عبارتی مدیران روستایی مسئول نتایج تصمیم‌ها و فعالیت‌هایشان هستند. مسئولان روستایی باید هم نیازها و خواسته‌های روستاییان را دریابند و بپذیرند و هم نسبت به آن پاسخ مناسب را از خود نشان دهند؛ بنابراین هم سویی با خواسته‌های روستایی و اقدام مسئولان ضروری است.
پاسخگویی	نهادها و حکومتی حتی بخش خصوصی و نهادها و جامعه مدنی باید به عموم مردم پاسخگو باشند. اینکه چه کسی به چه کسی پاسخگو است، بستگی دارد به اینکه آیا تصمیمات یا اقدامات اتخاذشده، درونی یا بیرونی هستند یا نه، به‌طور کلی یک سازمان یا مؤسسه به کسانی پاسخگو خواهد بود که از تصمیمات یا اقدامات آن متأثر می‌شوند. پاسخگویی را نمی‌توان بدون شفافیت و حاکمیت قانون اعمال کرد.
شفافیت	فرآیندی که اطلاعات مربوط به شرایط موجود و اقدامات را قابل‌دسترس، قابل‌رویت و قابل‌فهم می‌کند. شفافیت به این معناست که اولاً، تصمیم‌های اتخاذشده و اعمال آن‌ها به شیوه‌ای انجام داده شود که تابع قواعد و مقررات باشند، ثانیاً اطلاعات مستقیماً و آزادانه برای کسانی که از این تصمیمات متأثر خواهند شد قابل‌دسترسی باشد، ثالثاً اطلاعات به‌اندازه کافی و به شکل‌هایی آسان و قابل‌فهم در رسانه‌ها ارائه شود.
اجماع محوری	هدایت منافع و سلیقه‌های مختلف در جامعه به سمت اجماع گسترده که بهترین و بیشترین منفعت را برای تمام اجتماع دارد. روستا عرصه‌ی گروه‌ها و منافع مختلف و گاه در حال ستیز با یکدیگر است. منظور از اجماع‌سازی، تعدیل و ایجاد توافق منافع مختلف است. این کار مستلزم وجود ارتباط و تلاش مشترک میان سازمان‌های دولتی، روستاییان و سازمان‌های غیردولتی. حکمروایی خوب میانجیگری میان منافع مختلف در جامعه برای رسیدن به یک توافق عام در مورد بهترین نفع کل و راه رسیدن به آن را ایجاب می‌کند.
مشارکت	مشارکت زنان و مردان روستایی در سرنوشت خودشان که می‌تواند مستقی یا از طریق نهادها صورت گیرد. مشارکت باید آگاهانه و سازمان‌یافته باشد. این امر به مفهوم وجود آزادی تشکیل جمعیت و بیان از یک‌سو و جامعه مدنی سازمان‌یافته از سوی دیگر است.

به‌عنوان یک پدید دموکراتیک که پشتیبانی بیشتر اهالی روستا را طبق قوانین و مقررات به همراه داشته باشد.	مشروعیت
ایجاد فرصت‌های مناسب برای تمامی روستاییان در زمینه ارتقای وضعیت رفاهی‌شان، تلاش در جهت تخصیص عادلانه منابع و مشارکت تمامی مردم در اعلام نظیر و تصمیم‌گیری. حکمروایی خوب مستلزم نظام‌های حقوقی عادلانه‌ای است که بی‌طرفانه اعمال شوند به‌علاوه حکمروایی خوب حمایت کامل از حقوق بشر به‌ویژه حقوق اقلیت‌ها را ایجاد می‌کند.	عدالت و برابری
حکمروایی خوب به مفهوم آن است که فرآیندها و مؤسسات، نتایجی را ارائه کنند که نیازهای جامعه را برآورده سازند و در کنار آن به بهترین شکل از منابع بهره‌برداری کنند. حکمروایی خوب به این معناست که فرآیندها و نهادها نتایجی را به بار آورند که نیازهای جامعه را تأمین و درعین حال از منابع در اختیار خود به بهترین وجه استفاده کنند. همچنین مفهوم کارآمدی در چهارچوب حکمروایی خوب استفاده پایدار از منابع طبیعی و حفاظت از محیط‌زیست است.	کارایی و اثربخشی

ماخذ: (مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۳: ۵۲۷)؛ (دربان آستانه و رضوانی، ۱۳۹۳: ۱۷۸)؛ (عظیمی آملی و افتخاری، ۱۳۹۳: ۲۷-۲۹)؛ (تقوایی و تاجیدار، ۱۳۸۸: ۱۰).

ظهور و افزایش مناطق مصرفی احتمالاً به میزان بیشتری ما را به تفکر درباره سیاست‌های حامی کارآفرینی محلی هدایت می‌کند و سیاست‌های محلی نیز باید تصمیم افراد مبنی بر تشخیص زمان شروع کسب‌وکارشان و مکان‌گزینی مناسب را پشتیبانی کنند و عموماً تأثیر سیاست‌ها و برنامه‌های موافق کارآفرینی در سطح محلی از سطح ملی بالاتر خواهد بود (Kauffman Foundation, 2008: 23). در شکل شماره ۱ عوامل مؤثر حکمروایی در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی، مورد بحث قرار می‌گیرند

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

در واکاوی مفاهیم و عینیت یافتگی نقش حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی پژوهش‌های بسیار کمی صورت گرفته است در این راستا، برخی پژوهش‌های انجام‌شده در ارتباط با موضوع مورد بررسی در جدول ۲ معرفی شده‌اند که سعی شده به اختصار و در ارتباط با موضوع مورد بررسی تهیه و تدوین شود. این خود مبنایی برای پژوهش ما به حساب می‌آید.

جدول ۲. برخی از مطالعات انجام شده در مورد حکمروایی خوب و فرصت های کار آفرینی

محقق و سال	نتایج تحقیق
زو و ووپ (۲۰۱۵)	در پژوهش خود به بررسی توسعه حکمرانی کارآفرینانه در منطقه دانگون چین پرداخته و معتقدند به دلیل بحران های مالی و کاهش اقتصاد اجاره های و ناکارآمدی حکمرانی، این سبک از حکمرانی به شکست می انجامد، آن ها سه مرحله را در توسعه حکمرانی کارآفرینانه در منطقه دانگون ترسیم کرده اند: مرحله اول شامل صنعتی سازی با سرمایه گذاری خارجی می شود در این مرحله حکمرانی کارآفرینانه از صنایع باارزش افزوده پایین حمایت می کند. مرحله دوم توسعه اقتصاد قرضی است که با نابودی صنایع بومی همراه است و بومیان ناچار هستند به اقتصاد اجاره های اتکا کنند و حکمرانی کارآفرینانه در شکل گیری تعاونی های کوچک را دربر می گیرد. سومین مرحله یک رشته بحران های اقتصادی است که بعد از بحران جهانی مالی به سلسله بحران های مالی در مناطق روستایی منجر می شود.
مادوریز (۲۰۱۳)	در تحقیق خود روش های کارآفرینانه در سیاست های محلی را به مثابه چرخش از مفهوم دولت به مفهوم حکمرانی در نظر گرفته است. طبق نتایج این تحقیق، حکمرانی به عنوان شبکه های درون سازمانی در نظر گرفته می شود که گستره وسیعی از بازیگران حوزه های خصوصی، عمومی، غیرانتفاعی برای مشارکت در اجرا و توسعه پروژه ها گرد هم می آیند. چرخش از مفهوم دولت به مفهوم حکمرانی به وسیله پژوهش گران به منزله افزایش تمرکززدایی دولت و اداره عمومی و در نتیجه یک چرخش ایدئولوژیک یا فرصت طلبانه از سیاست گذاری به سوی نئولیبرالیسم تلقی شده و تغییر و چرخش در مدل های حکمرانی روستایی قویاً متأثر از دو واژه تمرکززدایی و پراکنده سازی می باشد.
مکاران (۲۰۱۴)	در این پژوهش به شناسایی شاخص های تحقق حکمرانی کارآفرینانه شهری پرداخته است. طبق نتایج به دست آمده شاخص های اصلی حکمرانی کارآفرینانه شهری در ۷ طبقه اصلی جایگاه سازی، چابک سازی، یکپارچه سازی، تمرکززدایی، مشارکت پذیری، قانون مداری و پاسخگویی قرار می گیرد.
سجاسی قیاری و حاجیان (۱۳۹۷)	نتایج پژوهش آنها نشان می دهد اکثریت شاخص ها (به جز شاخص عدالت) و گویه های مرتبط با آن (به جز سه گویه صدور پروانه برای ساختمان ها در روستا، برقراری امنیت برای روستاییان، و اعتماد روستاییان به مدیران محلی) میانگین ها کمتر از حد متوسط می باشد؛ همچنین رابطه همبستگی بین شاخص ها نیز نشان داده که از نظر روستاییان تحقق حکمروایی مطلوب در مدیریت روستایی، نیازمند وجود همبستگی بین شاخص ها می باشد. در ارتباط با پیاده سازی اصول حکمروایی مطلوب روستای یوردچوپان رتبه اول و روستای نورالدین رتبه آخر را به لحاظ پیاده سازی شاخص های حکمروایی مطلوب در مدیریت محلی روستا دارند.

۳ روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی-توسعه ای و روش انجام آن توصیفی-تحلیلی است. گردآوری اطلاعات و داده ها به دو صورت کتابخانه ای-میدانی صورت گرفته است. جامعه آماری این تحقیق خانوارهای ساکن در نواحی روستایی شهرستان گمیشان هستند که متشکل از ۵۱۱۱ خانوار می باشند (سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵). واحدهای مورد مطالعه در سه گروه کلی، خانوارهای حوزه شمالی و حوزه شرقی و غربی شهرستان گمیشان قرار دارند. در این تحقیق از روش نمونه گیری تصادفی ساده سیستماتیک با استفاده از فرمول کوکران^۱ ۲۶۳ نمونه می باشد که بدین صورت محاسبه گردید:

$$N=829, Q=\%50, P=\%50, D=0.05 \quad T=1.96$$

$$n = \frac{\frac{(1/96)^2 \times \frac{50 \times 50}{0.05}}{25}}{\frac{10000}{10000}} = 57 \quad n = \frac{\frac{(1/96)^2 \times \frac{50 \times 50}{0.05}}{25}}{\frac{10000}{10000}} = \frac{105}{1} = 105 \quad n = \frac{\frac{(1/96)^2 \times \frac{50 \times 50}{0.05}}{25}}{\frac{10000}{10000}} = \frac{103}{1} = 103$$

$$n = \frac{\frac{(1/96)^2 \times \frac{50 \times 50}{0.05}}{25}}{1 + \frac{1}{829} \left(\frac{(1/96)^2 \times \frac{2500}{0.05}}{25} - 1 \right)} = 57 \quad n = \frac{\frac{(1/96)^2 \times \frac{50 \times 50}{0.05}}{25}}{1 + \frac{1}{2107} \left(\frac{(1/96)^2 \times \frac{2500}{0.05}}{25} - 1 \right)} = 105 \quad n = \frac{\frac{(1/96)^2 \times \frac{50 \times 50}{0.05}}{25}}{1 + \frac{1}{2052} \left(\frac{(1/96)^2 \times \frac{2500}{0.05}}{25} - 1 \right)} = 103$$

^۱ Cochran

روش بهترین - بدترین! در این روش (که در سال ۲۰۱۵ توسط رضایی ارائه شده است) بهترین و بدترین شاخص به وسیله تصمیم گیرنده مشخص شده و مقایسه زوجی بین هر یک از این دو شاخص و دیگر شاخص ها انجام می شود. سپس یک مسئله حداکثر - حداقل برای مشخص کردن وزن شاخص های مختلف فرموله و حل می گردد. همچنین در این روش یک فرمول برای محاسبه نرخ ناسازگاری جهت بررسی اعتبار مقایسات در نظر گرفته شد. گام های روش بهترین - بدترین به شرح ذیل می باشد (Rezaei, 2015):

گام اول: در این گام، مجموعه شاخص ها به صورت $\{C_1, C_2, \dots, C_n\}$ تعریف می شود که برای گرفتن یک تصمیم مورد نیاز است.

گام دوم: بهترین (مهم تر، مطلوب تر) و بدترین (کم ترین اهمیت و کم ترین مطلوبیت) شاخص را مشخص نمایید. در این مرحله هیچ مقایسه ای در این مرحله صورت نمی گیرد.

گام سوم: ارجحیت بهترین شاخص را نسبت به سایر شاخص ها با اعداد ۱ تا ۹ مشخص نمایید. بردار ارجحیت بهترین شاخص نسبت به دیگر شاخص ها به صورت $A_B = (a_{B1}, a_{B2}, \dots, a_{Bn})$ نمایش داده می شود. در بردار، a_{Bj} نشان دهنده ارجحیت بهترین شاخص (B) نسبت به شاخص (j) هست، واضح است که $a_{BB} = 1$ است.

گام چهارم: ارجحیت همه شاخص ها را نسبت به بدترین شاخص با اعداد ۱ تا ۹ مشخص نمایید. بردار ارجحیت سایر شاخص ها نسبت به بدترین شاخص را به صورت $A_W = (a_{1W}, a_{2W}, \dots, a_{nW})^T$ نمایش داده می شود. در بردار ذکر شده a_{jW} ارجحیت شاخص (j) نسبت به بدترین شاخص (W) هست، واضح است که $a_{WW} = 1$ است.

گام پنجم: مقادیر بهینه وزن ها را بیابید $(W_1^*, W_2^*, \dots, W_n^*)$. برای تعیین وزن بهینه هر یک از شاخص ها، زوج های $a_{jW} \frac{W_j}{W_W} = a_{Bj} \frac{W_B}{W_j}$ تشکیل شده، سپس برای برآورده کردن این شرایط در همه j ها، باید راه حلی پیدا شود تا عبارات $\left| \frac{W_j}{W_W} - a_{jW} \right|$ و $\left| \frac{W_B}{W_j} - a_{Bj} \right|$ را برای همه j هایی که حداقل شده است، حداکثر نماید. با توجه به غیر منفی بودن وزن ها و مجموع اوزان می توان مدل را به صورت زیر فرموله کرد:

$$\begin{aligned} & \text{Min } \max_j \left\{ \left| \frac{W_j}{W_W} - a_{jW} \right|, \left| \frac{W_B}{W_j} - a_{Bj} \right| \right\} \\ & \text{s.t.} \\ & \sum_j W_j = 1 \\ & W_j \geq 0, \text{ for all } j \end{aligned}$$

همچنین می توان مدل فوق را به مدل زیر تبدیل کرد:

$$\text{min } \xi$$

^۱Best- Worst Method (BWM)

^۲MAXIMIN

$$\left| \frac{w_B}{w_j} - a_{Bj} \right| \leq \xi, \text{ for all } j$$

$$\left| \frac{w_i}{w_w} - a_{jw} \right| \leq \xi, \text{ for all } j$$

$$\sum_j w_j = 1$$

$$w_j \geq 0, \text{ for all } j$$

البته مدل خطی تابع فوق نیز به صورت زیر ارائه شده است:

$$\min \xi$$

$$\left| w_B - a_{Bj} w_j \right| \leq \xi, \text{ for all } j$$

$$\left| w_j - a_{jw} w_w \right| \leq \xi, \text{ for all } j$$

$$\sum_j w_j = 1$$

$$w_j \geq 0, \text{ for all } j$$

با حل مدل فوق، مقادیر بهینه $(W_1^*, W_2^*, \dots, W_n^*)$ و ξ^* به دست می‌آید. با استفاده از ξ^* به دست آمده، نرخ سازگاری محاسبه می‌شود. واضح است که مقدار بزرگتر ξ^* نشان‌دهنده نرخ سازگاری بالاتری هست. از آنجایی که $a_{Bj} \times a_{jw} = a_{BW}$ و $a_{BW} \in \{1, 2, \dots, 9\}$ می‌باشد، می‌توان حداکثر مقدار ξ^* به دست آورد. با استفاده از شاخص‌های سازگاری موجود در جدول شماره (۳) و در فرمول می‌توان نرخ سازگاری را محاسبه کرد.

جدول ۳. شاخص‌های سازگاری با استفاده از روش بهترین - بدترین

۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	a_{BW}
۵/۲۳	۴/۴۷	۳/۷۳	۳/۰۰	۲/۳۰	۱/۶۳	۱/۰۰	۰/۴۴	۰/۰۰	شاخص سازگاری

$$\text{نرخ سازگاری} = \frac{\xi^*}{\text{شاخص سازگاری}}$$

هرچه مقادیر نرخ سازگاری به صفر نزدیک‌تر باشد نتایج سازگاری بیشتری دارد. در نهایت با حل مدل خطی با استفاده از نرم‌افزار لینگو^۱ برای هر یک از شاخص‌ها به دست می‌آید.

مدل ارزیابی تولید وزنی تجمعی (واسپاس): یکی از پارامترهایی که می‌تواند در انتخاب روش تصمیم‌گیری چندمعیاره مورد توجه قرار گیرد میزان دقت این مدل‌ها می‌باشد. همچنین این محققان پیشنهاد می‌کنند ترکیب دو مدل می‌تواند میزان دقت آن را بالا ببرد. میزان دقت نتایج مدل‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه WSM (مدل جمع وزنی) و مدل WPS (مدل تولید وزنی) نسبتاً به خوبی شناخته شده است. همچنین میزان دقت مدل‌های ترکیبی نیز توسط محققان مورد تحلیل قرار گرفته است. نتایج

^۱-LINGO

^۲- Weighted Aggregated Sum Product Assessment(WASPAS)

بررسی‌های محققان تأیید کرده است میزان دقت مدل‌های ترکیبی در مقایسه با میزان دقت این مدل‌ها قبل از ترکیب شدن خیلی بالاتر است. یکی از این مدل‌های ترکیبی مدل ارزیابی تولید وزنی تجمعی می‌باشد. این مدل می‌تواند در مسائل پیچیده تصمیم‌گیری کارایی بالایی داشته باشد و همچنین نتایج حاصل از این مدل از دقت بالایی برخوردار باشند. در ادامه مراحل الگو ارزیابی تولید وزنی تجمعی می‌آید (Zavadskas et al, 2012):

$$Q^{(1)} = \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} \times W_j$$

بر اساس الگوی تولید وزنی (WPM) اهمیت نسبی گزینه i ام به‌عنوان Q نشان داده می‌شود که به‌صورت تابع زیر تعریف می‌شود:

$$Q^{(1)}i = \max \prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij}) w_j$$

سعی شده معیاری ترکیبی برای تعیین اولویت هر گزینه به کار رود که در آن سهم برابری از (WSM) و الگوی تولید وزنی برای ارزیابی گزینه‌ها داده شود:

$$Q_i = 0.5 Q_i^{(1)} + 0.5 Q_i^{(2)}$$

$$Q_i = \lambda \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} w_j + (1 - \lambda) \prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j} \quad , \lambda = 0, \dots, 1$$

مقادیر بهینه λ می‌تواند با گسترش تابع زیر محاسبه شود:

$$\lambda = \frac{\sigma^r(Q_i^{(2)})}{\sigma^r(Q_i^{(1)}) + \sigma^r(Q_i^{(2)})}$$

واریانس‌های $Q^r(Q_i^{(1)})$ و $Q^r(Q_i^{(2)})$ با کمک توابع زیر محاسبه می‌شود:

$$\sigma^r(Q_i^{(1)}) = \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} w_j^r \sigma^r(\bar{x}_{ij})$$

$$\sigma^r(Q_i^{(2)}) = \sum_{j=1}^n \left[\frac{\prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij}) w_j \times w_{ij}}{(\bar{x}_{ij}) w_j (\bar{x}_{ij}) (1 - w_j)} \right]^r \sigma^r(x_{ij})$$

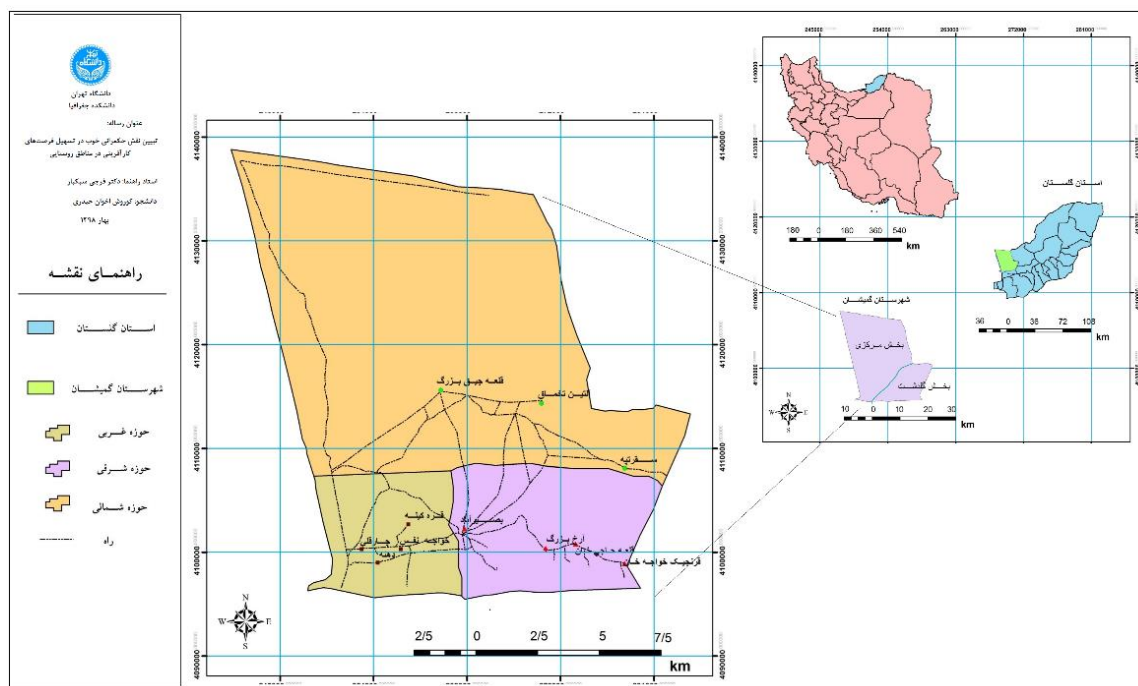
برآورد واریانس مقادیر معیارهای استاندارد شده اولیه از طریق فرمولی محاسبه می‌شود که در ادامه

می‌آید:

$$\sigma^r(\bar{x}_{ij}) = (0.5 \bar{x}_{ij})^2$$

ناحیه مورد مطالعه پژوهش حاضر (کلیه روستاهای شهرستان گمیشان) بین $53^{\circ}11'54''$ تا $53^{\circ}08'07''$ شمالی و $37^{\circ}21'14''$ تا $37^{\circ}08'07''$ طول شرقی در قسمت شمال غربی استان واقع شده است و از شمال به کشور ترکمنستان، از جنوب به شهرستان ترکمن، از شرق به شهرستان

آق قلا و از غرب به دریای خزر محدود می‌شود (نقشه شماره ۲). وسعت این ناحیه ۱۲۰۱/۳ کیلومتر می‌باشد که ۵/۸۹ درصد مساحت استان را دربرمی‌گیرد. بر اساس آخرین تقسیمات اداری کشوری در سال ۱۳۸۸ بخش گمیشان از شهرستان ترکمن جدا شده و به شهرستان ارتقاء یافته و دارای ۲ بخش، ۴ دهستان، ۲ شهر و ۲۸ روستا است (معاونت برنامه‌ریزی استان، ۱۳۸۸). دهستان‌های شهرستان عبارت‌اند از: نفتیله، جعفربای غربی، جعفربای شرقی و قزل آلان است.

شکل ۲. نقشه موقعیت جغرافیایی و تقسیمات سیاسی - اداری ناحیه گمیشان

۴ یافته‌های تحقیق

مدل‌سازی ساختاری-تفسیری: این روش برای شناسایی و تعیین روابط بین ۳۱ زیر معیار تعیین شده که حاصل مصاحبه با کارشناسان و تحقیقات قبلی صورت گرفته در زمینه حکمروایی خوب و کارآفرینی است که در اینجا بکار گرفته شده است. ماتریس SIM (روابط بین زیر معیارها) به وسیله گروهی از کارشناسان به دست آمده که در جدول ۴ آورده شده است. ماتریس SSIM را با جایگزین کردن O و A, X, V با اعداد متناظر تبدیل به ماتریس دریافتی اولیه تبدیل می‌شود با محاسبه قدرت وابستگی و قدرت نفوذپذیری ماتریس اولیه تبدیل به ماتریس نهایی می‌شود. گام‌های روش ISM به شرح ذیل می‌باشد (Warfield, 1974):

- ۱) شناسایی زیر معیارها با مصاحبه با افراد خبره و دانشگاهی و همین‌طور رجوع به تحقیقات گذشته.
- ۲) تعیین ارتباط بین هر جفت زیر معیار تعیین شده در گام اول.
- ۳) تشکیل ماتریس خود تعاملی (SSIM) که روابط بین زیر معیارها را نشان می‌دهد. نمادهای استفاده شده در جدول ۴ آورده شده است. ماتریس خود تعاملی (SSIM) در ضمیمه آورده شده است.

جدول ۴. روابط بین معیارها در ماتریس خود تعاملی

O	X	A	V
عدم وجود رابطه	رابطه دو سویه	زیر معیار j بر زیر معیار i تأثیر دارد	زیر معیار i بر j تأثیر دارد

منبع: یافته‌های پژوهش

۱) در این مرحله SSIM به صورت یک ماتریس دودویی درمی‌آید. به ماتریس تبدیل شده در اصطلاح ماتریس دریافتی اولیه می‌گویند که در آن نمادهای O, X, V, A به وسیله اعداد «۰» و «۱» جایگزین شده‌اند. اگر فرض شود که $\$(i,j)$ معادل مؤلفه (i,j) ام ماتریس SSIM بوده و $@(i,j)$ معادل مؤلفه (i,j) ام ماتریس دریافتی باشد، جایگزینی به صورت زیر صورت می‌گیرد:

$$- \text{ اگر } \$(i,j) = V \text{ آنگاه } @(i,j) = 1 \text{ و } @(j,i) = 0$$

$$- \text{ اگر } \$(i,j) = A \text{ آنگاه } @(i,j) = 0 \text{ و } @(j,i) = 1$$

$$- \text{ اگر } \$(i,j) = X \text{ آنگاه } @(i,j) = 1 \text{ و } @(j,i) = 0$$

$$- \text{ اگر } \$(i,j) = O \text{ آنگاه } @(i,j) = 0 \text{ و } @(j,i) = 1$$

۲) ماتریس دریافتی نهایی با اعمال روابط تعدی موجود بین زیرمعیارها به دست می‌آید. ماتریس SSIM را با جایگزین کردن O, X, V, A با اعداد متناظر تبدیل به ماتریس دریافتی اولیه تبدیل می‌شود و با محاسبه قدرت وابستگی و قدرت هدایتگری، ماتریس اولیه تبدیل به ماتریس نهایی می‌شود. این مراحل در جدول قدرت وابستگی و قدرت نفوذپذیری در ضمیمه آورده شده است.

۳) در این مرحله مجموعه دریافتی و نیز مجموعه مقدماتی برای هر یک از زیرمعیارها از روی ماتریس دریافتی نهایی به دست می‌آید. مجموعه دریافتی برای یک زیرمعیار عبارت است از خود آن زیرمعیار است، به علاوه سایر زیرمعیارهایی که در به وجود آوردن آن نقش داشته‌اند. مجموعه مقدماتی برای هر زیرمعیار شامل خود آن زیرمعیار، به انضمام سایر زیرمعیارهایی بر روی آن‌ها تأثیرگذار است. به دنبال آن می‌توان اشتراک این دو مجموعه برای هر یک از زیر معیارها به دست آورد. زیرمعیارهایی که اشتراک مجموعه دریافتی و مجموعه مقدماتی آن‌ها یکی است در سلسله مراتب مدل‌سازی ساختاری تفسیری به عنوان زیرمعیار سطح بالا محسوب می‌شوند. هر بار پس از شناسایی سطح یک زیرمعیار، آن زیرمعیار را از فهرست حذف کرده و دوباره اشتراکات را حساب می‌کنیم. این مراحل را تا به دست آوردن سطوح همه زیر معیارها ادامه می‌دهیم. خروجی این گام در جدول ۵ (سطوح زیرمعیارها) آورده شده است. با توجه به شاخص حکمروایی خوب ۸ شاخص و ۳۱ زیرشاخص استخراج شد. ابعاد ماتریس 8×8 در ۸ شاخص و ۶۴ گزینه تنظیم شد. نسبت روایی محتوایی با توجه به سطح موردنیاز برای معناداری آماری ($P < 0.05$) حداقل $CVR = 0.75$ برای هر مرحله جهت پذیرش آن محاسبه و برای پایایی از روش آزمون مجدد استفاده شده است. در هر دو مرحله از طرف خبرگان 0.785 و بیانگر پایایی قابل قبول پرسشنامه است.

جدول ۵. ماتریس خود تعاملی ساختاری شاخص‌های حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی

C8	C7	C6	C5	C4	C3	C2	C1	J	i
A	X	V	V	A	V	A	-		شفافیت C1
V	O	V	V	A	X	-			پاسخگویی C2
O	V	A	X	A	-				مشارکت C3
A	O	V	O	-					برابری و عدالت C4
A	X	V	-						کارایی و اثربخشی C5
X	X	-							مشروعیت C6
O	-								اجماع‌گرایی C7
-									مسئولیت‌پذیری C8

جدول ۶. ماتریس دسترسی اولیه شاخص‌های حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی گمیشان

C8	C7	C6	C5	C4	C3	C2	C1	j	i
۱	۱	۱	۱	۰	۰	۱	-		C1
۱	۱	۱	۱	۱	۱	-	۰		C2
۱	۰	۱	۱	۱	-	۰	۱		C3
۱	۱	۱	۱	-	۰	۰	۰		C4
۱	۱	۱	-	۰	۱	۰	۰		C5
۰	۱	-	۰	۱	۰	۰	۰		C6
۱	-	۱	۰	۰	۰	۱	۰		C7
-	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱		C8

در جدول شماره (۷) قدرت نفوذ هریک از عوامل بر سایر عوامل در شاخص حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی گمیشان آمده است. نتایج بیانگر این است که دو عامل پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری با میزان قدرت نفوذ ۶ بیشترین تأثیر، مشارکت و شفافیت به ترتیب مجموع با میزان قدرت نفوذ ۵، برابری و عدالت و کارایی و اثربخشی به ترتیب مجموع با میزان قدرت نفوذ ۴ و دو عامل اجماع‌گرایی و مشروعیت با میزان قدرت نفوذ ۲ کمترین تأثیر را دارند. ماتریس دسترسی نهایی باید به سطوح مختلف دسته‌بندی شود.

جدول ۷. ماتریس دسترسی نهایی شاخص‌های حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی گمیشان

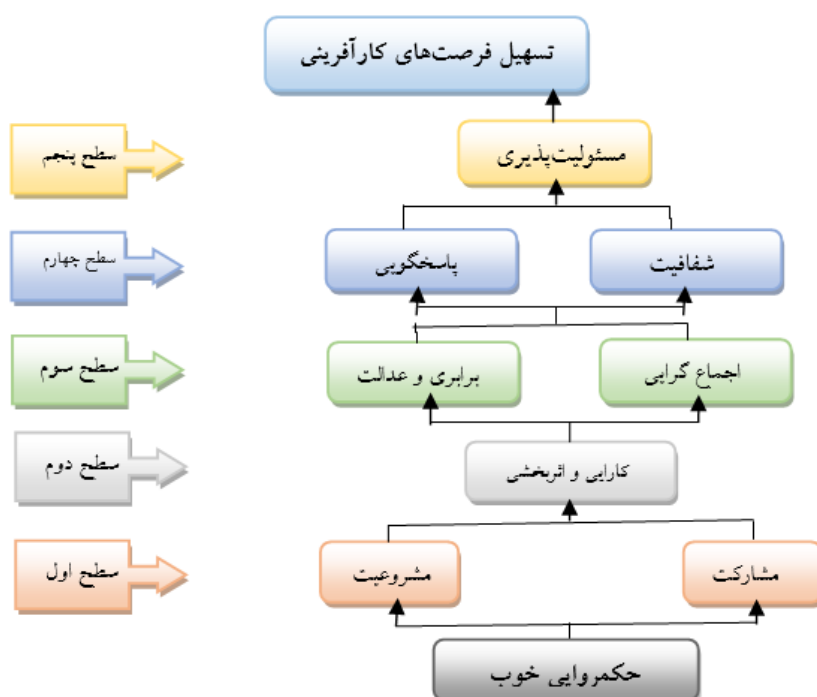
نفوذ	C8	C7	C6	C5	C4	C3	C2	C1	J	I
۵	۱	۱	۱	۱	۰	۰	۱			C1
۶	۱	۱	۱	۱	۱	۱		۰		C2
۵	۱	۰	۱	۱	۱		۰	۱		C3
۴	۱	۱	۱	۱		۰	۰	۰		C4
۴	۱	۱	۱	-	۰	۱	۰	۰		C5
۲	۰	۱		۰	۱	۰	۰	۰		C6
۳	۱		۱	۰	۰	۰	۱	۰		C7
۶	-	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱		C8
	۶	۶	۷	۵	۴	۳	۲	۲		وابستگی

برای تعیین سطح متغیرها در مدل نهایی به ازای هر کدام از آن‌ها سه مجموعه خروجی، ورودی و مشترک تشکیل می‌شود.

جدول ۸. سطح‌بندی شاخص‌های حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی گمیشان

R	عوامل	مجموعه خروجی	مجموعه ورودی	مجموعه مشترک	سطح
C1	شفافیت	۲ و ۵ و ۶ و ۷ و ۸	۳ و ۸	۸	IV
C2	پاسخگویی	۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ و ۸	۱ و ۷	۷	IV
C3	مشارکت	۱ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ و ۸	۲ و ۵ و ۸	۵ و ۸	I
C4	برابری و عدالت	۵ و ۶ و ۷ و ۸	۲ و ۳ و ۶ و ۸	۶ و ۸	III
C5	کارایی و اثربخشی	۳ و ۶ و ۷ و ۸	۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۸	۳ و ۸	II
C6	مشروعیت	۴ و ۷	۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ و ۸	۴ و ۷	I
C7	اجماع‌گرایی	۶ و ۸	۱ و ۲ و ۴ و ۵ و ۶ و ۸	۶ و ۸	III
C8	مسئولیت‌پذیری	۱ و ۲ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ و ۸	۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۷	۱ و ۳ و ۴ و ۵ و ۷	V

در شاخص‌های حکمروایی خوب بر تسهیل فرصت‌های کارآفرینی که مجموعه خروجی و مشترک آن‌ها کاملاً یکسان باشند، در بالاترین سطح از سلسله‌مراتب مدل ساختاری- تفسیری قرار می‌گیرند. بر اساس جدول شماره (۸) شاخص‌ها به پنج سطح طبقه‌بندی شده است. در گراف ISM روابط متقابل و تأثیرگذاری بین معیارها و ارتباط معیارهای سطوح مختلف نمایان است که موجب درک بهتر فضای تصمیم‌گیری می‌شود. در این بخش عامل مشارکت و مشروعیت در پایین‌ترین سطح قرار گرفته‌اند که مانند سنگ زیربنایی مدل عمل می‌کنند، در نتیجه حکمروایی خوب باید از این متغیرها آغاز شود و به سایر متغیرها تعمیم یابد. عامل کارایی و اثربخشی نیز در سطح دوم به صورت زیربنایی عمل می‌کند. عوامل اجماع‌گرایی و برابری و عدالت در سطح سوم و عوامل شفافیت و پاسخگویی در سطح چهارم و عامل مسئولیت‌پذیری در سطح پنجم قرار می‌گیرد.

شکل ۲. طراحی مدل ISM از شاخص‌های حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی گمیشان

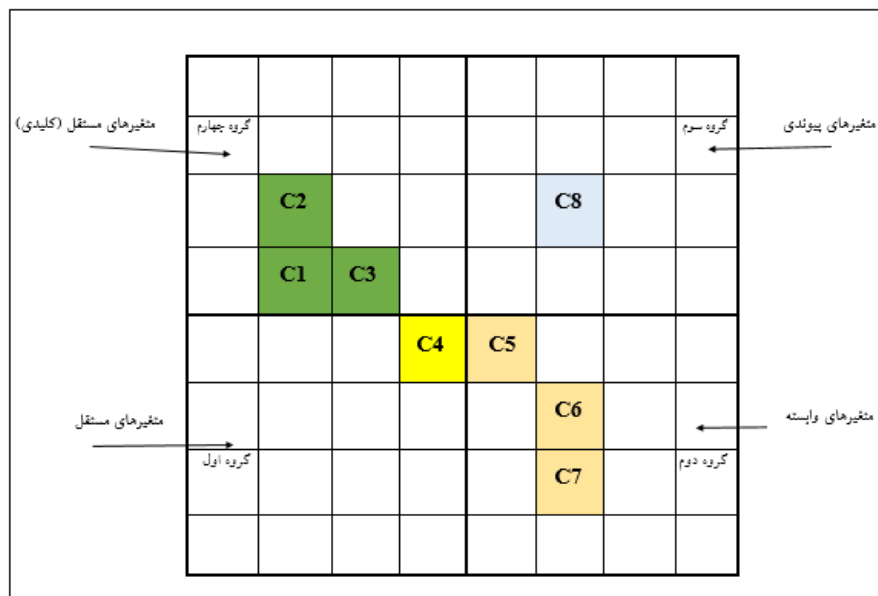
آنالیز MICMAC: تحلیل میک مک با تقسیم زیرمعیارها به چهار دسته خودمختار، وابسته، مستقل و ارتباطی (پیوندی) به درک ماهیت زیرمعیارها کمک می‌کند، به علاوه طبقه‌بندی زیرمعیارها نیز آسان‌تر می‌کند. همان‌طور که در شکل ۳ پیدا است، در این مرحله نوع متغیرها با توجه به اثرگذاری و اثرپذیری بر سایر متغیرها مشخص شده است، و پس از تعیین قدرت نفوذ یا اثرگذاری و قدرت وابستگی عوامل می‌توان تمامی شاخص‌ها را در یکی از خوشه‌های چهارگانه روش ماتریس اثر متغیرها طبقه‌بندی کرد.

جدول ۹. درجه قدرت هدایت و وابستگی متغیرها

متغیرها	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8
قدرت نفوذ	۵	۶	۵	۴	۴	۲	۳	۶
میزان وابستگی	۲	۲	۳	۴	۵	۷	۶	۶

بر اساس جدول شماره (۹) و شکل شماره (۳) متغیرهای کارایی و اثربخشی، اجماع‌گرایی و مشروعیت بیشتر تحت تأثیر سایر عوامل بوده و از منظر سیستمی جزء عناصر اثرپذیر و وابسته است. به عبارت دیگر برای ایجاد این متغیر عوامل زیادی دخالت دارند و خود آن‌ها کمتر می‌توانند زمینه‌ساز متغیرهای دیگر شوند. متغیر برابری و عدالت در گروه متغیرهای مستقل (خودمختار) قرار گرفته‌اند که دارای قدرت نفوذ و وابستگی ضعیف است. این متغیرها نسبتاً غیر متصل به سیستم است و قدرت نفوذ بالا و وابستگی پایینی دارند. شفافیت، پاسخگویی و مشارکت جزو متغیرهای کلیدی مؤثر بر تسهیل فرصت‌های کارآفرینی به شمار می‌روند. این متغیرها تأثیر بسیاری بر تحقق و ارتقای حکمروایی خوب به شمار می‌روند. اصولاً متغیرهایی که قدرت نفوذ بالایی دارند به اصطلاح متغیرهای کلیدی خوانده می‌شوند. این متغیرها در یکپاز

دو گروه متغیرهای مستقل یا پیوند جای می‌گیرند. مسئولیت‌پذیری جزو متغیرهای پیوندی و از قدرت نفوذ و وابستگی بالایی برخوردار است

شکل ۳. آنالیز MICMAC

وزن‌دهی شاخص با تکنیک بهترین-بدترین: در این مرحله با تهیه پرسشنامه و توزیع آن در میان خبرگان، ابتدا مهم‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین شاخص مشخص می‌شود. از نظر خبرگان شاخص (مشارکت) بیشترین مقدار اهمیت را دارا می‌باشد و شاخص (مسئولیت‌پذیری) دارای کمترین مقدار اهمیت می‌باشد، یعنی به‌عنوان بدترین شاخص انتخاب شد و درنهایت در شاخص‌های حکمروایی خوب به ترتیب از مهم-ترین تا کم‌اهمیت‌ترین شاخص‌ها؛ مشارکت، مشروعیت، کارایی و اثربخشی، عدالت و برابری، اجماع‌گرایی، شفافیت، پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری قرار گرفتند. در گام بعد به تعیین بردار ارجحیت مهم‌ترین عامل و شاخص نسبت به دیگر عوامل و شاخص‌ها پرداخته می‌شود. برای تعیین این بردار از خبرگان خواسته شده است تا ارجحیت مهم‌ترین عامل و شاخص را نسبت به سایر عوامل و شاخص‌ها از عدد ۱ تا ۹ مشخص کنند و درنهایت از داده‌های جمع‌آوری شده میانگین گرفته شد. سپس برای تعیین بردار کم‌اهمیت‌ترین عامل نیز مانند گام قبل عمل می‌شود. سپس مقادیر بهینه وزن‌ها به دست می‌آید $(W_1^*, W_1^*, \dots, W_n^*)$. بنابراین می‌توان مقادیر وزن‌ها را با توجه به مدل خطی رابطه به دست آورد. با حل مدل خطی، مقادیر بهینه $(W_1^*, W_1^*, \dots, W_n^*)$ و ξ^* به دست می‌آید درنهایت از داده‌های جمع‌آوری شده میانگین گرفته شد و نتایج جدول شماره (۱۰)، به دست آمد.

جدول ۱۰. ارجحیت بهترین (مهمترین) و بدترین (کم اهمیت ترین) شاخص نسبت به دیگر شاخص های حکمروایی خوب

بهترین (مهمترین) شاخص	اجماع گرایی	کارایی و اثربخشی	مشارکت	پاسخگویی	شفافیت	مشروعیت	مسئولیت پذیری	برابری و عدالت
مشارکت	۵/۹	۷/۲	۱	۳/۹	۴/۲	۷/۶	۲/۴	۶/۵
بدترین (کم اهمیت ترین) شاخص	مشروعیت	مشارکت	شفافیت	اجماع گرایی	پاسخگویی	مسئولیت پذیری	برابری و عدالت	کارایی و اثربخشی
مسئولیت پذیری	۳/۲	۲/۵	۸/۴	۵/۳	۸/۹	۱	۶/۶	۴/۱

در نهایت با حل مدل خطی با استفاده از نرم افزار لینگو برای هر یک از عوامل و شاخص های پژوهش، جدول شماره (۱۱) به دست می آید که در نهایت می توان وزن نهایی هر یک از شاخص را با توجه به سلسله مراتب شاخص ها از حاصل ضرب وزن هر شاخص در عامل مربوط به آن به دست آورد.

جدول ۱۱. اوزان نهایی شاخص حکمروایی خوب در تسهیل فرصت های کار آفرینی مناطق روستایی گمیشان

رتبه نهایی	W_j	شاخص
۴	۰/۰۶۷	برابری و عدالت
۳	۰/۰۹۶	کارایی و اثربخشی
۸	۰/۰۲۴	مسئولیت پذیری
۱	۰/۴۰۱	مشارکت
۶	۰/۰۶۹	شفافیت
۲	۰/۲۸۵	مشروعیت
۷	۰/۰۳۱	پاسخگویی
۵	۰/۰۵۱	اجماع گرایی
۰/۰۳۲۴۵۳۷۲		مقدار ξ^*
۶/۰۳۴		شاخص سازگاری
۰/۰۱۳۱۱۴		نرخ ناسازگاری

رتبه بندی مناطق با روش ارزیابی تولید وزنی تجمعی (واسپس): با استفاده از مدل تصمیم گیری واسپس رتبه هر یک از مناطق از نظر حکمروایی خوب در تسهیل فرصت های کار آفرینی سنجیده شود. گام نخست: تشکیل ماتریس تصمیم: در گام اول، بر اساس معیارهایی که اشاره شد، داده ها به صورت نظرسنجی از خبرگان گردآوری و به صورت میانگین به عنوان ماتریس تصمیم گیری تنظیم شد. گزینه ها، روستاهای سه حوزه شرقی، غربی و شمالی شهرستان گمیشان و معیارهای ارزیابی نیز هشت شاخص حکمروایی خوب در تسهیل فرصت های کار آفرینی در نظر گرفته شده است.

جدول ۱۲. ماتریس وضع موجود از شاخص‌های حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی مناطق روستایی گمیشان

شاخص‌ها گزینه‌ها	اجماع گرایی	کارایی و اثربخشی	مشارکت	پاسخگویی	شفافیت	مشروعیت	مسئولیت‌پذیری
حوزه غربی	۳/۶۳	۳/۹۲	۳/۶۸	۳/۵۹	۳/۲۶	۳/۴۵	۳/۵۵
حوزه شرقی	۳/۸۹	۴/۳۰	۴/۵۱	۴/۲۳	۲/۳۹	۴/۶	۲/۵۵
حوزه شمالی	۲/۳۲	۲/۶۸	۲/۳۸	۲/۳۳	۲/۵۳	۳/۱۳	۲/۲۸

گام دوم: استانداردسازی داده‌ها: در مرحله دوم داده‌های خام با مدل خطی استاندارد شد. در گام دوم پس از تشکیل ماتریس وضع موجود جهت استاندارد کردن آن، ابتدا باید وزن‌دهی معیارها صورت گیرد. در این تحقیق به دلیل این‌که شاخص‌های انتخابی مبتنی بر داده‌های کیفی از روش بهترین - بدترین و نتایج وزن دهی در مرحله قبل نشان داده شده است.

جدول ۱۳. نرمالیزه و استاندارد کردن داده‌های شاخص‌های حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی مناطق**روستایی گمیشان**

شاخص‌ها گزینه‌ها	اجماع گرایی	کارایی و اثربخشی	مشارکت	پاسخگویی	شفافیت	مشروعیت	مسئولیت‌پذیری
حوزه غربی	۰/۹۸۰	۰/۶۸۰	۰/۸۷۰	۰/۶۸۰	۰/۱۸۰	۰/۷۹۰	۰/۱۹۰
حوزه شرقی	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
حوزه شمالی	۰/۷۵۰	۰/۷۵۰	۰/۱۵۰	۰/۷۵۰	۰/۵۵۰	۰/۷۶۰	۰/۴۵۰

گام سوم: وزن شاخص‌ها با تکنیک روش بهترین - بدترین در جدول شماره (۱۱) محاسبه شده است. در گام سوم پس از محاسبه وزن معیارها استاندارد کردن ماتریس وضع موجود با توجه به نوع معیارها (با جهت مثبت و منفی) از روش بی‌مقیاس‌سازی استفاده شده که نتایج نشان داده شده است.

گام چهارم: محاسبه واریانس مقادیر معیارهای نرمالیزه شده اولیه: در گام چهارم برآورد واریانس مقادیر معیارهای نرمالیزه اولیه از طریق تابع ۳ است. مقدار واریانس نرمالیزه شده در جدول شماره (۱۴) بیان شده است.

جدول ۱۴. واریانس مقادیر معیارهای نرمالیزه شده اولیه شاخص حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی مناطق

شاخص‌ها گزینه‌ها	اجماع گرایی	کارایی و اثربخشی	مشارکت	پاسخگویی	شفافیت	مشروعیت	مسئولیت‌پذیری
حوزه غربی	۰/۰۰۰۲	۰/۰۰۱۹	۰/۰۰۱۵	۰/۰۰۱۶	۰/۰۰۱۷	۰/۰۰۱۷	۰/۰۰۱۹
حوزه شرقی	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۸	۰/۰۰۰۸	۰/۰۰۰۸	۰/۰۰۰۸	۰/۰۰۱۰	۰/۰۰۰۹
حوزه شمالی	۰/۰۰۰۸	۰/۰۰۰۸	۰/۰۰۲۵	۰/۰۰۲۵	۰/۰۰۰۸	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۷

جدول ۱۵. مقادیر محاسبه شده واریانس‌ها و مقدار (λ) ، Q_i و رتبه‌بندی مناطق در برای تمام گزینه‌ها (مناطق) شاخص‌های حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی مناطق روستایی گمیشان

رتبه‌بندی گزینه‌ها	Q_i	λ	$\sigma^2 (Q_i^{(5)})$	$\sigma^2 (Q_i^{(4)})$	شاخص‌ها
۲	۳/۲۲۹	۰/۳۴۳	۰/۰۱۶	۰/۰۰۰۰۳	حوزه غربی
۱	۳/۳۶۵	۰/۳۴۳	۰/۰۰۷	۰/۰۰۰۰۲	حوزه شرقی
۳	۳/۲۱۷	۰/۳۴۳	۰/۰۰۷	۰/۰۰۰۰۶	حوزه شمالی

در روش واسپس گام پنجم محاسبه واریانس‌ها از طریق توابع (۴ و ۵) است. مقادیر محاسبه شده برای سایر گزینه‌ها در جدول شماره (۱۵) بیان شده است. در گام ششم محاسبه مقدار (λ) و Q_i برای رتبه‌بندی گزینه‌ها، مرحله نهایی مشخص کردن آلترناتیوی است که بهترین وضعیت را در میان معیارها دارد. در این مرحله برای رتبه‌بندی نهایی گزینه‌ها در ابتدا مقدار لاندای هر یک از گزینه‌ها محاسبه می‌شود، سپس بر اساس تابع ۷ مقدار Q برای هر گزینه به دست می‌آید که مقدار آن نشان‌دهنده رتبه نهایی هر گزینه است. هراندازه مقدار Q یک گزینه بالاتر، نشان‌دهنده وضعیت مناسب‌تر گزینه است.

(۵) نتیجه‌گیری

امروزه تغییر رویکرد در مدیریت از مدیریت دولتی و تسلط‌گرا به حکمرانی خوب با مشارکت مردمی به‌عنوان یکی از تحولات مدیریتی در مقیاس‌های مختلف سرزمینی، اجتماعی و سازمانی تلقی می‌شود. بی‌تردید حکمروایی خوب به مشارکت و گسترش نهادهای مردمی، کاهش فقر، ایجاد شغل و رفاه پایدار و حفظ محیط‌زیست تأکید ویژه‌ای دارد. تمام این عوامل زمانی ممکن است و به وقوع می‌پیوندد که زمینه تحقق آن‌ها در روستا فراهم گردد؛ لذا بین حکمروایی خوب به لحاظ کارآمدی با تسهیل فرصت‌های کارآفرینی ارتباط معناداری وجود دارد. در نتیجه باید به نحوه پیاده‌سازی اصول و قواعد حکمروایی خوب در مناطق روستایی توجه گردد تا بسترهای لازم برای توسعه فرصت‌های کارآفرینی فراهم شود. برای این منظور از شاخص‌های ۸ گانه مستخرج از ادبیات نظری در رابطه با حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی استفاده گردید. نتایج در گراف ISM عامل مشارکت و مشروعیت در پایین‌ترین سطح شاخص حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی قرار گرفته است که باید از این متغیرها آغاز شود و به سایر متغیرها تعمیم یابد. عامل کارایی و اثربخشی نیز در سطح دوم نیز به‌صورت زیربنایی عمل می‌کند. عوامل اجماع‌گرایی و برابری و عدالت در سطح سوم قرار می‌گیرند و عوامل شفافیت و پاسخگویی در سطح چهارم قرار می‌گیرد و عامل مسئولیت‌پذیری در سطح پنجم قرار می‌گیرد. در بررسی اثرپذیری و اثرگذاری متغیرهای کارایی و اثربخشی، اجماع‌گرایی و مشروعیت بیشتر تحت تأثیر سایر عوامل بوده و از منظر سیستمی جزء عناصر اثرپذیر و وابسته است. به‌عبارت‌دیگر برای ایجاد این متغیر عوامل زیادی دخالت دارند و خود آن‌ها کمتر می‌توانند زمینه‌ساز متغیرهای دیگر شوند. متغیر برابری و عدالت در گروه متغیرهای مستقل (خودمختار) قرار گرفته‌اند که دارای قدرت نفوذ و وابستگی ضعیف است. این متغیرها

نسبتاً غیرمتصل به سیستم است و قدرت نفوذ بالا و وابستگی پایینی دارند. شفافیت، پاسخگویی و مشارکت جزو متغیرهای کلیدی مؤثر حکمروایی خوب بر تسهیل فرصت‌های کارآفرینی به شمار می‌روند. اصولاً متغیرهایی که قدرت نفوذ بالایی دارند به اصطلاح متغیرهای کلیدی خوانده می‌شوند. این متغیرها در یکی از دو گروه متغیرهای مستقل یا پیوند جای می‌گیرند. مسئولیت‌پذیری جزو متغیرهای پیوندی و از قدرت نفوذ و وابستگی بالایی برخوردار است. با توجه به حل مدل برنامه‌ریزی خطی در روش بهترین_بدترین، شاخص‌های مشارکت با وزن ۰/۴۰۱ رتبه اول، به‌عنوان مهم‌ترین شاخص و شاخص مسئولیت‌پذیری با وزن ۰/۰۲۴ رتبه هشت، کم‌اهمیت‌ترین شاخص حکمروایی خوب در بر تسهیل فرصت‌های کارآفرینی معرفی شدند. نرخ سازگاری نیز در سطح قابل قبول ۰/۰۱۳ است. مدل ارزیابی تولید وزنی تجمعی (WASPAS) تکنیک جدید با کارایی و اثربخشی بالا در فرایند تصمیم‌گیری است. این تکنیک ترکیبی از مدل‌های جمع وزنی و ترکیب وزنی است که سبب شده خروجی مدل بسیار دقیق باشد. نتایج نشان می‌دهد روستاهای حوزه شرقی شهرستان گمیشان با امتیاز ۳/۳۶۵ در رتبه اول و روستاهای حوزه غربی با وزن ۳/۲۲۹ در رتبه دوم و روستاهای حوزه شمالی با وزن ۳/۱۱۷ در رتبه سوم از نظر تأثیر شاخص حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی باشند. با توجه به نتایج پژوهش و مطالعات میدانی صورت گرفته در روستاهای مطالعه شده در ادامه پیشنهاداتی برای ارتقای شاخص‌های حکمروایی خوب در تسهیل فرصت‌های کارآفرینی مطرح می‌گردد:

- کمک در افزایش ایجاد سازمان‌های مردمی NGO جهت شناسایی پتانسیل‌های اشتغال‌زایی؛
- آماده‌سازی و کمک به جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی در جامعه محلی برای پذیرش فعالیت‌های جدید؛
- شناسایی مزیت‌های نسبی منطقه و تصویب طرح‌های حمایتی از کارآفرینی در بخش‌های مختلف مناطق روستایی گمیشان؛
- تقویت دسترسی به مراکز بهداشتی، ICT، بازارهای مبداء، مراکز شهری، مراکز آموزشی و مشاوره‌ای؛
- ایجاد و افزایش وسعت استفاده از کسب و کار اینترنتی در فضاهای روستایی گمیشان؛ و
- شناسایی پتانسیل و جاذبه‌های گردشگری و صنایع دستی مناطق روستایی گمیشان.

۶ منابع

- احمد پور داریانی، محمود، (۱۳۸۴)، کارآفرینی تعاریف، نظریات، الگوها، چاپ ششم، تهران، نشر پردیس
- تقوایی، علی اکبر و تاجدار، رسول، (۱۳۸۸)، درآمدی بر حکمروایی خوب شهری در رویکردی تحلیلی، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۴۳، صص ۴۵-۵۸.
- دربان آستانه، علیرضا و رضوانی، محمدرضا، ۱۳۸۹، تبیین نظری عوامل مؤثر بر حکمروایی روستایی، مجموعه مقالات اولین کنفرانس بین‌المللی سکونتگاه‌های روستایی، مسکن و بافت، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران، صص ۱۳۴-۱۱۱.
- دربان آستانه، علیرضا و رضوانی، محمدرضا، ۱۳۹۳، مبانی مدیریت روستایی، دانشگاه تهران، تهران.
- عظیمی آملی، جلال و رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، ۱۳۹۳، حکمروایی روستایی (مدیریت توسعه پایدار)، تهران: انتشارات سمت
- مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵، نتایج سرشماری نفوس و مسکن. تهران
- مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۸۳، حکمرانی خوب، بنیان توسعه، مجلس شورای اسلامی، تهران.

- بابایی هزه جان، مجتبی؛ پیران نژاد؛ علی و بهمن خدایناه، ۱۳۹۶، شاخص های تحقق حکمرانی کارآفرینانه شهری، توسعه کارآفرینی، دوره ۱۰، شماره ۴، زمستان صص ۱-۲۶.
- Allen, J.C, et al, 2013, **Examination of Community Action Field Theory Model for Locality Based Entrepreneurship**, Presented at the Annual Rural Sociological Society Meeting, Montreal, Canada.
  - Astleithner, F.and Hamedinger, A, 2013, **urban Sustainability as a new form of Governance**, Journal of Innovation, vol. 16, No.1, 51-75.
  - Christensen, P.S. Masden. O., & Peterson, R, 2014, **Opportunity identification: The contribution of entrepreneurship to strategic management**. Denmark: Aarhus University Institute of Management.
  - Kauffman Foundation, 2008, **Entrepreneurship and Urban Success: Toward a Policy Consensus**. Kauffman Foundation.
  - Marsden, T.& Smith, E, 2005, **Ecological Entrepreneurship: Sustainable Development in local Communities Through Quality Food Production and Local Branding**, Geoforum 36, Vol. 4, pp440-451.
  - Pacione, Michael, 2007, **urban environmental quality and human wellbeing**.a social geographical perspective, Landscape and Urban Planning.
  - Rezaei, Jafar, 2015, **Best-worst multi-criteria decision-making method** Best-worst multi-criteria decision-making method, Omega (53)49-57.
  - Rezaei, Jafar, 2015, **Best-worst multi-criteria decision-making method** Best-worst multi-criteria decision-making method: Some properties and a linear model, Omega (32)18-36.
  - Sophia Stathopoulou! Demetrios Psaltopoulos and Dimitris Skuras, 2016, **rural entrepreneurship in Europe!** International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research Vol. 10 No. 6. pp. 404-425
  - Woreda, S.H, 2017, **an examination of the effectiveness of multi-dimensional decisionmaking methods: a decision-making paradox**. Decision Support Systems, 5(3), 303-312.
  - UNDP, 2002, Governance for Sustainable Growth and Equity. 28-30 July
  - Warfield, J.W, 1974, **developing interconnected matrices in structural modelling**, IEEE transcript on systems, Men and Cybernetics, 4(1): 51-81.
  - Xue, D., & Wub, F, 2015, **Failing entrepreneurial governance: From economic crisis to fiscal crisis in the city of Dongguan, China**. Cities, 10-17.
  - Young, Sokphea. Soparth, Pongquan. Sophal, Ear, 2011, **Local Good Governance of Rural Infrastructure Development Planning: Case Studies of Commune Councils in Cambodia**. International Journal of Environmental and Rural Development.59-64
  - Zavadskas, E.K, Turskis, Z Antucheviciene, J.Zakarevicius, a, 2012, **Optimization of Weighted Aggregated Sum Product Assessment**. Electronics and Electrical Engineerring 6(122), 3-6.